

טבת תשס"ז

בס"ד

"המלאך הג'אל אתי מפל רע" פרשת ויחי (ע"פ שיעורו של הרב אביחי קצין)

ברכת יעקב לנכדיו

1. בראשית פרק מח

- (א) ויהי אחרי הדברים האלה ויאמר ליוסף הנה אביך חלה ויקח את שני בניו עמו את מנשה ואת אפרים: (ב) ויגד ליעקב ויאמר הנה בנך יוסף בא אליך ויתחזק ישראל וישב על המטה: (ג) ויאמר יעקב אל יוסף אל שדי נראה אלי בלוז בארץ כנען ויברך אותי: (ד) ויאמר אלי הנני מברך והרביתך ונתתך לקהל עמים ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריך אחזת עולם: (ה) ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי: (ו) ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם וקראו בנחלתם: (ז) ויאני בבאי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך בעוד כברת ארץ לבא אפרתה ואקברה שם בדרך אפרת הוא בית לחם: (ח) וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה: (ט) ויאמר יוסף אל אביו בני הם אשר נתן לי אלהים בזה ויאמר קחם נא אלי ואברכם: (י) ועיני ישראל כבדו מדון לא יוכל לראות ויגש אתם אליו וישק להם ויחבק להם: (יא) ויאמר ישראל אל יוסף ראה פניך לא פללתי והנה ה'ראה אתי אלהים גם את זרעך: (יב) ויוצא יוסף אתם מעם ברקיו וישתחו לאפיו ארצה: (יג) ויקח יוסף את שניהם את אפרים בימינו משמאל ואת מנשה בשמאלו מימין ויגש אליו: (יד) וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים והוא הצעיר ואת שמאלו על ראש מנשה שכל את ידיו כי מנשה הבכור: (טו) ויברך את יוסף ויאמר האלהים אשר התהלכו אבתי לפניו אברכהם ויחזק האלהים הרעה אתי מעודי עד היום הזה: (טז) המלאך הג'אל אתי מפל רע וברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברכהם ויחזק ויגדו לרב בקרב הארץ: (יז) וירא יוסף כי ישית אביו יד ימינו על ראש אפרים וירע בעיניו ויתמך יד אביו להסיר אתה מעל ראש אפרים על ראש מנשה: (יח) ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי כי זה הבכר שים מימך על ראשו: (יט) וימאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלא הגוים:

סיבת הזכרת קבורת רחל

2. רש"י פרק מח פסוק ז

ואע"פ שאני מטריח עליך להוליכני להקבר בארץ כנען ולא כד עשיתי לאמך שהרי מתה סמוך לבית לחם:

כוונת יעקב

3. ספר בראשית פרק מה

- (כו) ויגדו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא משל בכל ארץ מצרים ויפג לבו כי לא האמין להם: (כז) וינדרו אליו את כל דברי יוסף אשר דבר אלהם וירא את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אתו ונתחי רוח יעקב אביהם: (כח) ויאמר ישראל רב עוד יוסף בני חי אלקה ואראנו בטרים אמות

תוכניתו של יוסף

4. ספר בראשית פרק מה

- (ט) מהרו ויעלו אל אבי ואמרתם אליו כה אמר בנך יוסף שמני אלהים לאדון לכל מצרים רדה אלי אל תעמד: (י) וישבת בארץ גשן והיית קרוב אלי אתה ובניך ובני בנך וצאנך ויבקרך וכל אשר לך: (יא) וכלכלתי אתך שם כי עוד חמש שנים רעב פן תנרש אתה וביתך וכל אשר לך.

התכנית האלוקית

5. ספר בראשית פרק מו

- (א) וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל אֲשֶׁר לוֹ וַיָּבֵא בְּאֶרֶץ שֶׁבַע וַיִּזְבַּח זְבָחִים לַאלֹהִי אָבִיו וַיִּצְחַק :
 (ב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים לְיִשְׂרָאֵל בְּמִצְרָיִם הַלַּיְלָה וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב וַיִּקְרָב וַיֹּאמֶר הַנְּנִי :
 (ג) וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי הָאֵל אֱלֹהֵי אַבְיָן אֵל תִּירָא מִרְדָּה מִצְרַיִם כִּי לִגְוִי גְדוֹל אֲשִׁימְךָ שָׁם :
 (ד) אֲנֹכִי אֲרַד עִמָּךְ מִצְרַיִם וְאֲנֹכִי אֵעֲלֶךְ גַּם עִלָּה וַיֹּסֶף יִשְׁתִּית יָדוֹ עַל עֵינָיו :

פחדו של יעקב לצאת לחו"ל והבטחת ה' שיקבר בא"י

6. רש"י על בראשית פרק מו פסוק ג

- (ג) אל תירא מרדה מצרימה - לפי שהיה מיצר על שנזקק לצאת לחוצה לארץ :
 (ד) ואנכי אעלך - הבטיחו להיות נקבר בארץ :

בנ"י נאחזים בארץ מצרים

7. ספר בראשית פרק מז

(כז) וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן וַיֵּאחֲזֶז בָּהּ וַיִּפְרוּ וַיִּרְבּוּ מְאֹד .

ברכת הבנים היא ברכת האב.

8. רשב"ם פרק מ"ח פסוק ט"ו

ויברך את יוסף - ברכת הבנים היא ברכת האב.

ברכת אפרים ומנשה דגם נחמי לברכות

9. רש"י בראשית פרק מ"ח פסוק כ'

בְּךָ וּבְרַךְ יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יִשְׁמַךְ אֱלֹהִים כְּאֶפְרַיִם וְכַמְנַשֶּׁה - הבא לברך את בניו יברכם בברכתם ויאמר איש לבנו ישימך אלהים כאפרים וכמנשה :

הנערים רומזים ליהושע וגדעון

10. רבה בראשית פרשה צו פסקה ג

יברך את הנערים זה יהושע וגדעון (יהושע ה) ויהי בהיות יהושע ביריחו וישא עיניו וירא והנה איש עומד לנגדו וגו' ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי רבי יהושע בשם ר' חנינא בר יצחק צעק מתוך צפורני רגליו ויאמר שר צבא ה' שר צבא של מעלן אני וכל מקום שאני נראה הקב"ה נראה זה סימן בכל מקום שהיה רבי יוסי ארוך נראה היה רבי נראה

עתה באתי עם משה רבך באתי אלא שהיה מתפלל ואומר (שמות לג) אם אין פניך הולכים וגו' לעלות למעלה לא הייתי יכול שעדיין לא עשיתי שליחותי ולמטה לא הייתי יכול שעדיין היה מתפלל ואומר אם אין פניך הולכים אלא זהו שלא תעשה כשם שעשה לי משה רבך ונדחת

סיבת העדפת אפרים על פני מנשה

11. רש"י על בראשית פרק מח פסוק יט

(יט) ידעתי בני ידעתי - שהוא הבכור : גם הוא יהיה לעם וגו' - שעתידי גדעון לצאת ממנו שהקב"ה עושה נס על ידו : ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו - שעתידי יהושע לצאת ממנו שינחיל את הארץ וילמד תורה לישראל : וזרעו יהיה מלא הגוים - כל העולם יתמלא בצאת שמעו ושמו כשיעמיד חמה בגבעון וירח בעמק אילון :

התגלות המלאך ליהושע

12. יהושע פרק ה

(יג) וַיְהִי בַהֲיוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּירִיחוֹ ... (יד) וַיֹּאמֶר לֹא כִי אֲנִי שָׂר צָבָא ה' עֲתָה בָאתִי וַיִּפֹּל יְהוֹשֻׁעַ אֶל פְּנָיו אֲרָצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה וַיֹּאמֶר לוֹ מַה אֲדַנִּי מִדְּבַר אֵל עֲבָדוֹ :
 (טו) וַיֹּאמֶר שָׂר צָבָא ה' אֵל יְהוֹשֻׁעַ שֶׁל נֶעְלַךְ מֵעַל רִגְלֶךָ כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עֹמֵד עָלָיו קֹדֶשׁ הוּא וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כֵּן :

התגלות מלאך לגדעון "הצעיר"

13. שופטים פרק ו

(יא) וַיָּבֵא מְלָאךְ ה' וַיֵּשֶׁב תַּחַת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר בְּעַפְרָה אֲשֶׁר לְיוֹאָשׁ אָבִי הָעֶזְרִי וַגְּדַעוֹן בְּנוֹ חֲבֵט חֲטִים בְּגַת לְהַנִּיֵּס מִפְּנֵי מִדְּיָן :

(יב) וַיִּרְא אֱלֹוֹ מְלָאךְ ה' וַיֹּאמֶר אֵלָיו ה' עִמָּךְ גִּבּוֹר הַחַיִּל :

(יג) וַיֹּאמֶר אֵלָיו גְּדַעוֹן בִּי אֲדַנִּי וַיֵּשׁ ה' עִמָּנּוּ וְלָמָּה מִצְּאֲתָנּוּ כָל זֹאת וְאֵיךְ כָּל נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר סָפְרוּ לָנוּ אַבּוֹתֵינוּ לֵאמֹר הֲלֹא מִמִּצְרַיִם הֶעֱלָנוּ ה' וְעַתָּה נִטְשָׁנוּ ה' וַיִּתְּנֵנוּ בְּכַף מִדְּיָן :

(יד) וַיִּפֶן אֵלָיו ה' וַיֹּאמֶר לְךָ בְּכַתֵּךְ זֶה וְהוֹשַׁעְתָּ אֶת יִשְׂרָאֵל מִכַּף מִדְּיָן הֲלֹא שָׁלַחְתִּיךְ :

(טו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו בִּי אֲדַנִּי בְּמָה אוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל הִנֵּה אֵלָפִי הִדַּל בְּמַנְשֶׁה וְאֲנֹכִי הַצַּעִיר בְּבֵית אָבִי :

יהושע הוא "נער"**14. שמות פרק לג, פסוק י"א.**

וְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה פְּנִים אֶל פְּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה וּמְשַׁבְּתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון נֶעַר
לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֵהָל:

מדוע נקרא יהושע "נער"?**15. רמב"ן שמות פרק לג פסוק יא**

(יא) ומשרתו יהושע בן נון נער כתב ר"א חיה יהושע מאה ועשר שנים (יהושע כד כט), וחכמים אמרו (זבחים קיח):
כי שבע שנים כבש ושבע שנים חלק, אי"כ היה בן חמשים ושש שנה, ואיך יקראהו הכתוב נער, וככה פירושו,
ומשרתו יהושע בן נון שירות נער ועל דעתי דרך לשון הקדש שיקרא כל משרת נער.

הבטחת הקב"ה לשלוח מלאך ללוות את בני" בדרך**16. שמות פרק כג**

(כ) הֲנֵה אֲנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לִפְנֵיךָ לְשַׁמְרֶךָ בְּדֶרֶךְ וְלִהְבִּיאֲךָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הִכַּנְתִּי:
(כא) הַשְּׁמֵר מִפְּנֵי וְשָׁמַע בְּקוֹלוֹ אֶל תִּמְרָ בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לִפְשָׁעֲכֶם כִּי שָׁמִי בְּקִרְבּוֹ:
(כב) כִּי אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹלוֹ וְעָשִׂיתָ כֹּל אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וְאִיבַתִּי אֶת אִיבֶיךָ וְצַרְתִּי אֶת צַרְרֶיךָ:
(כג) כִּי יֵלֶךְ מַלְאָכִי לִפְנֵיךָ וְהִבְיָאֲךָ אֶל הָאֱמֹרִי וְהַחֲתִי וְהַפְרִזִי וְהַפְּנֵעִי הַחַיִּי וְהַיְבוּסִי וְהַכַּחֲדָתִי:
(כד) לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לְאֱלֹהֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם וְלֹא תַעֲבֹדֵם כִּי הִרְסוּ תַהֲרִסֵם וְשָׁבַר תִּשְׁבַּר מִצִּבְתֵּיהֶם:
(כה) וְעַבְדְּתֶם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וּבְרַךְ אֶת לַחֲמֶנְךָ וְאֶת מִימֶיךָ וְהִסְרַתִּי מִחֲלָה מִקִּרְבְּךָ:
(כו) לֹא תִהְיֶה מִשְׁפָּלָה וְעַקְרָה בְּאַרְצְךָ אֶת מִסְפַּר יְמֶיךָ אֲמַלֵּא:
(כז) אֶת אִימְתֵי אֲשַׁלַּח לִפְנֵיךָ וְהַמְתִּי אֶת כָּל הָעָם אֲשֶׁר תִּבְאֵ בָהֶם וְנָתַתִּי אֶת כָּל אִיבֶיךָ אֶלֶיךָ עַרְףְּ:

שליחת מלאך היא דרגה נחותה יותר מאשר ליווי אלוקי ישיר**17. מדרש רבה שמות פרשה לב פסקה ב**

הנה אנכי שולח מלאך אמר הקב"ה לישראל אלו זכיתם אני בעצמי נעשיתי לכם שליח כדרך שעשיתי לכם במדבר
שנאמר (שמות יג) וה' הולך לפניכם יומם ועכשיו שלא זכיתם הריני מוסר אתכם לשליח שנאמר הנה אנכי שולח
מלאך:

ואימתי נמסרו לשליח בשעה שעבדו עבודת כוכבים מנין שכן אמר הקב"ה למשה לך נחה את העם אמר משה אם
אין פניך הולכים אל תעלנו מזה ועוד אמר משה רבון העולם מה בינינו לבין עובדי כוכבים לנו נביאים ולהם נביאים
לנו שר ולהם שר

א"ר לוי שתי מדות טובות בטל הקב"ה מעובדי כוכבים שלא יעמדו עליהם נביאים ושלא ימסרו ישראל לשר כל
ימי משה כיון שמת משה חזר אותו השר למקומו שכן יהושע ראהו שנאמר (יהושע ה) ויהי בהיות יהושע ביריחו
ויאמר לא כי אני שר צבא ה' עתה באתי לכך נאמר הנה אנכי שולח מלאך לפניך:

הליווי האלוקי קודם שחטאו**18. שמות פרק יג**

(כא) וְה' הִלְךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהַאִיר לָהֶם לְלַכֵּת יוֹמָם וְלַיְלָה:
(כב) לֹא יָמִישׁ עַמּוּד הָעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לַיְלָה לִפְנֵי הָעָם: פ

ה"בשורה" שרק מלאך ילווה אותם ותגובת העם**19. שמות פרק לג**

(א) וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵּךְ עֲלֵה מִזֶּה אֵתָהּ וְהָעָם אֲשֶׁר הָעֲלִיתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק
וְלַיַּעֲקֹב לֵאמֹר לְזָרְעֶךָ אֲתִנַּנְהָ:
(ב) וְשַׁלַּחְתִּי לִפְנֵיךָ מַלְאָךְ וְגִרְשָׁתִי אֶת הַפְּנֵעִי הָאֱמֹרִי וְהַחֲתִי וְהַפְרִזִי הַחַיִּי וְהַיְבוּסִי:
(ג) אֶל אֶרֶץ זָבַת חֶלֶב וּדְבַשׁ כִּי לֹא אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ כִּי עִם קִשָּׁה עַרְףְּ אֵתָהּ פֶּן אֶכְלֶךָ בְּדֶרֶךְ:
(ד) וְיִשְׁמַע הָעָם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה וַיִּתְאַבְּלוּ וְלֹא שָׁתוּ אִישׁ עֲדָיו עָלָיו:
(ה) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה אָמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתֶּם עִם קִשָּׁה עַרְףְּ רַגַע אֶחָד אֶעֱלֶה בְּקִרְבְּךָ וְכִלְיֹתֶיךָ וְעַתָּה הוֹכֵד עֲדָיִךָ
מֵעַלְיָי וְאֲדַעֶה מָה אֶעֱשֶׂה לָּךְ:

סירובו של משה להצעה**20. שמות פרק לג**

(יא) וְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה פְּנִים אֶל פְּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה וּמְשַׁבְּתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון נֶעַר לֹא יָמִישׁ
מִתּוֹךְ הָאֵהָל:

(יב) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל ה' רָאה אֵתָהּ אֲמַר אֱלִי הֲעַל אֶת הָעָם הַזֶּה וְאֵתָהּ לֹא הוֹדַעְתָּנִי אֶת אֲשֶׁר תִּשְׁלַח עִמִּי וְאֵתָהּ
אֲמַרְתָּ יְדַעְתִּיךָ בְּשֵׁם וְגַם מִצֵּאתְךָ חֵן בְּעֵינָי:

(יג) וְעַתָּה אִם נָא מִצֵּאתִי הוֹדַעְתָּנִי נָא אֶת דְּרָכְךָ וְאֲדַעֵךְ לְמַעַן אֲמַצֵּא חֵן בְּעֵינֶיךָ וְרָאה כִּי עִמָּךְ הִגוּי הַזֶּה:

(יד) וַיֹּאמֶר פָּנֵי יִלְכוּ וְהִנַּחְתִּי לָךְ:
 (טו) וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אִם אֵין פָּנִיךָ הַלְכִים אֶל תַּעֲלֶנּוּ מִזֶּה:
 (טז) וּבְמָה יִנְדַע אֲפֹא כִי מְצֵאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲנִי וְעַמְּךָ הַלֹּא בְלָכְתְּךָ עִמָּנוּ וְנִפְלִינוּ אֲנִי וְעַמְּךָ מִכָּל הָעָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאָדָמָה:
 (יז) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה גַם אֶת הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֶעֱשֶׂה כִּי מְצֵאתָ חֵן בְּעֵינַי וְאֶדְעֶךָ בְּשֵׁם:

סיבת הסירוב – משה אינו מסכים לליווי של מלאך

21. רש"י שמות פרק לג

(יב) ראה אתה אומר אלי - ראה, תן עיניך ולבך על דבריך. אתה אומר אלי וגוי' ואתה לא הודעתני וגוי', ואשר אמרת לי (שמות כג כ) הנה אנכי שולח מלאך, אין זו הודעה, שאין אני חפץ בה:
 (יד) ויאמר פני ילכו - כתרוממו, לא אשלח עוד מלאך, אני בעצמי אלך, כמו (שמואל ב' יז יא) ופניך הולכים בקרב:
 (טו) ויאמר אליו - בזו אני חפץ, כי על ידי מלאך אל תעלנו מזה:

המלאך שנדחה בזמן משה מגיע אל יהושע

22. מדרש רבה בראשית פרשה צז פסקה ג

עתה באתי עם משה רבך באתי אלא שהיה מתפלל ואומר (שמות לג) אם אין פניך הולכים וגוי' לעלות למעלה לא הייתי יכול שעדיין לא עשיתי שליחותי ולמטה לא הייתי יכול שעדיין היה מתפלל ואומר אם אין פניך הולכים אלא הזהר שלא תעשה כשם שעשה לי משה רבך ונדחתני.

דרגת משה ודרגת יהושע

23. מסכת בבא בתרא דף עה.

"פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה"

מיהו המלאך?

24. רש"י בראשית פרק מח פסוק טז

(טז) המלאך הגאל אתי - מלאך הרגיל להשתלח אלי בצרתי כענין שנא' ויאמר אלי מלאך האלהים בחלום יעקב וגוי' אנכי האל בית אל:

פשר ההבטחה "וידגו לרוב"

25. רש"י בראשית פרק מח

כדגים הללו שפרים ורבים ואין עין הרע שולטת בהם

מצב בו לא לומדים תורה משול לדגים הנמצאים ביבשה

26. מסכת ברכות דף סח עמוד א

בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך. תנו רבנן פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק בתורה אמר ליה עקיבא אי אתה מתירא מפני מלכות

אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום אמר להם מפני מה אתם בורחים אמרו לו מפני רשות שמביאין עלינו בני אדם אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות לא פקח אתה אלא טפש אתה ומה במקום חיותנו אנו מתיראין במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה אף אנחנו עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה שכתוב בה כי הוא חייך ואורך ימך כך אם אנו הולכים ומבטלים ממנה עאכ"ו...

הברכה לנכדים היתה שיזכו לשמור על חיות ולהיות כמו דגים אפילו כשהם נמצאים ביבשה...

27. שפת אמת פרשת ויחי - שנת [תרל"ב].

... כי כל ברכה הוא מבחי' יוסף שהוא להיות כל דבר נדבק ונקשר בשורשו שהוא חיות הנקודה הפנימיות מהש"י ממילא יש ברכה כי בשורש יש תמיד התחדשות. וכן בשבת כ' ויברך ויקדש מיני' מתברכין כל שיתא יומין ע"י שנתברר בשבת כי הש"י ברא כל הנבראים ע"י ניתוסף להם חיות מחדש על כל ימי הבריאה. ובני"י שמעידין ע"י בש"י מתברכין. וכ"פ א"י מו"ר ז"ל מ"ש וידגו כו' בקרב הארץ ובמד' פי' כדגים שפותחין פיהם לטיפה מים כאילו לא טעמו כו'. והוסיף הפי' אף שהם בקרב הארץ וע"כ עושין מעשים גשמיים. מ"מ יהי עיקר החיות להש"י כמ"ש כי הם חיינו כו' ולהיות תמיד דבוק בשורש זה הברכה כנ"ל. וכי ישימך כו' כאפרים כו'. וקשה כי רק כראובן ושמעון יהיו כו' ואמאי נתיחד הברכה ישימך כאפרים ומנשה. אך כי לאשר הי' דור שאחר השבטים ומ"מ נתעלו להיות בכללם. וזה ע"י הברכה כנ"ל להיות דבוק בשורש אף שהם למטה במדרגה.